

Lov og ret i middelalderen

Landskabslovene og andre middelalderlige retskilder

- Der opstod mange institutioner under middelalderen; bl.a. 3 landskabslove: Jyske lov (1241), Skånske, og Sjællandske love. Retsenhed fik Danmark først i 1683.
- Kongen begynder i 1200 også at lave love på i der før var anset for at være private, men som vi idag sætter under strafferetten.
- Landskabslovene er ikke kun udtryk for den gamle sædvaneret, man finder også fragmenter af helt nyt retsgrundlag da nedskrivningen af lovene skete i en brydningstid.
- Udover landskabslove, fandtes kirkens ret, den kanoniske ret. De var ens over hele det kristne Europa, og var love truffet på kirkemøder, eller i pavelig retsafgørelser.
- Måske var det meningen med Jyske Lov at den skulle gælde hele Danmark.

Jyske lov. Med lov skal land bygges

- JL's historiske baggrund er omdiskuteret, men nok lån fra romerretten og fra kanonisk ret.
- Jyske Lov kom til at stå for en samhörighed mellem kongemagten og det guddommelige, og uden kongens retfærdige styring hvor han husker det kristne budskab, ellers er han *tyrannis* og som modvirker guds vilje.
? Hvem lavede JL og hvorfor?
- Danehoffet var et organ som kunne styre kongen, den fik stor indflydelse når kongemagten stod svagt, som fx under Erik Glipping og hans håndfæstning fra 1282.

1: Fortalen til Jyske Lov 1241

- Loven er meget ideologisk, og meget smuk middelalderlig prosa. Skrevet af Kong Valdemar, men med inspiration af bl.a. Gratians Dekret, og Isidor af Sevilla. Kongens vigtigste opgaver er hermed opretholdelse af fred og justitia.
- Lovens (geografiske) anvendelses område: der er *ikke* retsenhed i landet, loven gælder også for Fyn.
- Lovens kilder: Der er ikke tale om en kodifikation af sædvaneret, men derimod en *kongegiven lov*.
Kilder i samtidig europæisk kanonisk ret, navnlig sammenskrivningen af denne i Gratians Deret ca. 1140, der bl.a. henter sit materiale fra Isidor af Sevillas' Etymologiarum (kilde2).
- Baggrund: Valdemarstiden 1157-1241. Social, kulturel og økonomisk opblomstring i Danmark. Stærk og styrket kongemagt.
- Ændring af loven: der en vis fortolkningstvivil omkring mulighederne for kongens ændring af loven mod landets samtykke. Fortolkningstvivilen drejer sig hovedsageligt om, hvorvidt der i kilden skal stå han (kongen) eller hun (loven) Der er dermed to muligheder for fortolkning af kildens formulering: 1) At kongen vil være mod Gud, hvis han egenhændigt ændrer loven. 2) Loven skal være mod Gud for at kongen kan ændre den. Ved at loven skal stride imod Gud kan forstås enten den kanoniske ret eller øverste guddommelige naturretlige principper. Tamm mener nok det sidste, hvis denne tolkning skal anvendes.

3: Kanonisk ret. Decretum Gratiani 1140

- "Alt, hvad I vil, at andre mennesker skal gøre mod jer, det skal I også gøre mod dem."
- *Isidor af Sevilla*: Opdeling af verdenen i det guddommelige og det menneskelige. Det guddommelige er i overensstemmelse med naturen. Det menneskelige med sædvane. Forskellige love til forskellige folkeslag, da de har forskellige sædvane.
- Inspiration til bl.a. Jyske lov, som ligeledes tager sit udgangspunkt i Gud, hvor der er enkelte undtagelser, som er taget direkte fra Gratian. Måske var JL koncipist gejstlig.

4: Erik Glippings håndfæstning 1282

- Håndfæstningen: Er den *første håndfæstning* og er ikke en tiltrædelsfæstning, da EG havde været konge siden 1259.
- Magtmæssig baggrund: Kilden viser en forrykkelse af magten i stormændenes favør. Kongemagten var svagere end i Valdemarstiden og landet var fattigere grundet klimaforværring og strid. Stormændene sikrer deres stilling gennem:
 - indflydelse i Danehoffet, art 1
 - forbud mod arbitrære straffe, art 2 og 3
 - kongebrevsforfølgning kan kun ske på baggrund af dom, art 4

- forbud mod misbrug, art 5
- kirken sikres dennes tidligere friheder
- Dog bevarer kongen sin bandret, og sin selvstændige domsmyndighed.

Fejde, hævn og bod

- Kongen havde efter kirkens opfattelse et særligt ansvar for opretholdelsen af fred og retfærdighed. Kongen fik andel i de øder, som betaltes ved retsbrud, når der var handlet forsættligt - eller med landskabslovenes terminologi: med vilje og ikke med våde.
- Manddrabsforordningen fra 1200 af Kong Knud, gjorde det klart hvordan der kunne betales bod i stedet for hævn i tilfælde af mord. Desuden blev en person som havde modtaget bod gjort fredløs hvis han alligevel tog hævn.
- Manddrabsforordningen gjorde ikke indskrænkning i en forurettet slægts ret til at fordre oprejsning i form af hævn fremfor modtagelsen af bod. Det skete heller ikke ved den senere såkaldt ættebodsforordning, som pålagde drabsmanden at tilbyde bod og ellers flygte som fredløs. Men så længe drabsmanden var i landet, måtte han rammes af hævnen. Flygtede han, kunne hans slægtninge afværge hævnen ved at tilbyde bod.
- Var en skade forvoldt med vilje, udredtes en bod til kongen foruden bod til skadelidte.
- Den øgede hensyntagen til skadevolders vilje skyldtes indflydelse fra den kirkelige skyldlære. Her lagdes vægt på, om der var handlet med forsæt.
- Voldsforbrydelser synes på landskabslovenes tid at være meget udbredt.
- Langt den hyppigste straf på landskabslovenes tid var en bod, som regel på tre mark. Ved grovere fredsbrud, som betegnedes som hærværk, anvendtes en 40 marksbod. Dødsstraf anvendtes ved tyveri og ifølge Jyske Lov i visse tilfælde af drab og røveri samt ildspåsættelse. Frihedsstraffen var ukendt. I stadsretterne fandtes ofte strengere straffe end i landskabslovene, og dødsstraffen var hyppigere foreskrevet som sanktion, således bl.a. i Ribe Stadsret fra 1269 for manddrab.

5: Fejde og mandebod. Kong Knuds manddrabsforordning 28-dec 1200

- Regulerer mandebod så man kan afsone sin skyld ved at betale en bøde. Loven siger at drabsmanden skal betale 1/3 bøde, hans frænder resten. De skal betale noget til drabsmanden før den dag han skal overgive det til den dræbtes familie.
- For kvalificeret manddrab skal man betale 40 mark til sagsøgeren og 40 mark til kongen.
- Historisk udgangspunkt: Hævn og slægtsfejder udbredt reaktion på drab. Hævn havde karakter af *social pligt*. Loven finder anvendelse i Skåne, hvor problemet er særligt udbredt. Manddrabsforordning forbyder ikke hævn, men regulerer et forligssystem med bod.

7: Vådesværk og viljesværk

- Anders Sunesen har en parafase til Skånske lov, altså en kommentar, resten af kilden er skånske lov og fra Jyske Lov.
- *Sunesen*: Hvis man tilføjer nogen sår hændeligt skal man alligevel betale fuld bod, da smerterne ikke er mindre af at det var hændeligt. Dog slipper man for at betale kongens bod som var for at straffe dårlig opførsel.
- *Skånske lov*: Hændelige uheld kan ske fra en persons hånd, dyr.
- *Jyske lov*: Hændelige uheld kan ske fra kvæg, vilde dyr, og brønde.
- Vådesværk er den uagtsomme handling og her skulle skaden genoprettes. Viljesværk er den forsættelige og der lå en straf af repressionssynspunkt.

Ret og dom

- Landskabslovene beskriver hvordan tinget skal være og hvordan der skal føres proces.
- *Eden* er ofte brugt. Enten hvor sagsøgte sværger sin uskyld, får 12 mand til det, eller 12 familiemedlemmer som er udpeget af sagsøger til at sværge uskyld.
- *Jernbyrd* blev ofte brugt, og det implicerede at gud medvirkede i beviset om sagsøgtes uskyld.
- *Nævn* blev også brugt som regel udnævnt til den enkelte sag.
- Lovenes tvangsfuldbyrdsessystem var mangelfuldt, ofte var der kun tale om tab af rettigheder hvis man ikke betalte sin bøde.

9: Afskaffelse af jernbyrd

- Kong Valdemars jernbyrdsforordning, tiden omkring lige efter 1215.
- De apostoliske herre har forbudt kristne mennesker jernbyrd, og derfor kan Valdemar heller ikke længere være med og indfører i stedet nævninge ting. Anklageren udtager 15 fra herredet, 3 smides væk og så har man 12 nævninge tilbage. Manddrab skal føres på landstinget. Hvis der opstår trætte om sager skal *ombudsmanden* tage sagen op igen.

Den, der vil tage sig en kone - middelalderlig ægteskabsret

- Jyske Lov fremhæver at kvinden kun kan bortgiftes når hun samtykker til ægteskabet. Endvidere præciserer Jyske Lov at ægteskabet er et anliggende mellem to personer og ikke mellem slægte (dette er også en styrkelse af kvindens ret).

- Kirken hævde også at ægteskabet var uopløseligt, og bestred dermed ægtemandens ret til at forskyde sin hustru.
- Kanonisk ret havde indflydelse på de åndelige sager, *causae spirituales*, og de svagt stillede personer i samfundet, *personae miserabiles*.
- Før kunne manden forskyde sin hustru det blev ophævet af den kanoniske ret. Desuden var ægteskabet indgået når parterne havde samtykket til ægteskab, og ikke som før ved dens fuldbyrdelse når der kom børn.
- Samtykket mellem ægtefællerne kunne ske i hemmelighed, men krævede senere at en gejstlig person skulle deltage, senere foran kirkedøren, senere i kirken.
- Skilsmisse kunne som regel ikke ske, dog var der mulighed for separation ved ægteskabsbrud, forskellen bestod i at der ikke kunne indgås nyt ægteskab.
- Kilde 13 siger at en ugift kvinde (slegfred) som bor hos en mand skal anses for at være blevet gift med manden hvis de har levet sammen i 3 år. Dette fordi der i Danmark levede mange mennesker "more danico" eller på polsk som vi siger i dag.

12: Kanonisk ret og verslig ret. Anders Sunesens parafrase

- Af Anders Sunesens Parafrase kap. 127. Kommentar til Skånske Lov.
- Hvis man bliver anklaget for at have drevet hor, kan man kun undskylde sin ret ved jernbyrd. Hvis man er skyldig skal man i landflygtighed, eller hvis anklager acceptere, betale 40+3 mark. En anklaget hustru hvis skyldig mister sine ejendele, men ægteskabet består, men kan ikke skilles.

13: Ægteskab "more danico", Jyske Lov 1-27

- Hvis man bor med slegfred (ugift kvinde) så er man anset for at være gift hvis man bor sammen i 3 vintre, man åbenlyst går i seng sammen, og hun har nøgler til huset.

14: "Den, der vil tage sig en kone", Jyske lov 1-33

- Man skal anmode om den unge kvindes hånd hos hendes familie, men hun kan kun blive bortgift hvis hun samtykker.
- Hvis hendes værger ikke samtykker til ægteskabet, som den unge pige indgår, så mister hun hendes ejendom.

15: Kanonisk ægteskabsret, Liber Extra (X), 4,1,15

- Til biskoppen af Pavia.
- Hvis man lover at ægte nogen så er man ikke blevet gift med mindre man har haft samleje efter man har lovet at man vil giftes. Dette ligegyldigt om man har fået børn sammen før løftet.

Ingeborgsagen

- En berømt ægteskabssag i middelalderen udsprang af et ulykkeligt ægteskab mellem den danske Prinsesse Ingeborg, som var datter af Valdemar den Store og søster til Knud VI, og den franske konge Phillip August.
- Paven fik omstød den franske ægteskabsdom om skilsmisse, og Ingeborg blev efter 20 år dronning i Frankrig.

Arv og eje

- Sjølegaver er gaver til kirken for at de skal bede sjælemesser for en.
- I landskabslovene tog mænd dobbelt lod i forhold til kvinderne, den såkaldte broderlod.
- Jyske lov anerkendte stirpalgrundsætningen om flere led i arven hvor børnebørn kan træde i deres fars arvested. Skånske Lov anerkendte ikke denne mulighed.
- Ægtefæller tog ikke uden videre arv efter hinanden. Kvinden fik ikke lod i mandens jord, men manden fik en lod i kvindens jord, hvis der var født børn i ægteskabet. Derfor særlig regel i kilde (16).
- Sjølegaver. Man kunne på sit dødsleje kun give halvdelen af hovedloden bort.
- En reminiscens af Augustinske opfattelse finder vi i Skånske Lov, kap 40 (17), hvor størrelsen af den hovedlod, der kan disponeres over *mortis causa*, sættes i relation til antallet af børn.
- Det grundprincip, at en arveladers dispositioner *mortis causa* på slægtens bekostning ikke kunne ske til private, men alene til fromme formål – *ad pias causeas* – holdt sig i princippet længe i dansk ret.
- (19) Grundlæggende begreber i forbindelse med familieformueforholdene var fællig og hovedlod. Fællig var den jord, løsøre som blev købt i fællesskab mens ægteskabet eksisterede.
- Dispositionsretten over fælliget tilkom faderen. Men man kunne kun udtage sit eget hovedlod ud af fælliget.
- Udenfor fælliget faldt arvet jord, mens arvede løsører indgik i fælliget.
- Mænd havde revselsesret over kvinder og børn, og kunne "umyndiggøre" deres hustru.
- Ekstinktionsprincippet menes ikke at eksistere i landskabslovenes tid, kun vindikation.
- Jorde kunne ikke sælges uden først at have været tilbudt til salg til sælgers slægtninge.
- Langt de fleste af landskabslovenes regler handler om familie- og arveret, strafferet og fast ejendom.

Sjælegaver, af Jyske Lov

- En hustru, når ægtefællerne havde børn, måtte kun give en sjælegave med samtykke fra sin mand. Var der ingen børn i ægteskabet, måtte hun give sin halve hovedlod. Testamente er nævnt.

Hvad man kan tage med, når man går i kloster. Af Skånske Lov

- Hvis man gik i kloster kunne man tage halvdelen af sin ejendom med hvis man var syg. Det hele hvis man var rask.

Til sjælens frelse. Middelalderligt testamente

- For at søge sjælens frelse kan man give en sjælegave til kirken. Her giver Tue Attenmark jord og penge væk, for tilgængæld at få en evig lampe i Ribe kirke til at brænde for sig.
- Han giver sine børn jorden i hænde hvis de sætter et lys op i kirken for ham, hvis børnene ikke gør det, så tilfalder jorden kirken.
- Biskoppen af Ribe er vidne til testamentet.

Fællig og hovedlod. Af Skånske Lov

- Fælligheden er det som løsøre og penge som er ført ind i ægteskabet og som er købt under ægteskabet.

Overdragelse af jord. Af Jyske Lov

- Skal sværges på tinget med mindst 7 mand.

Om at skyde på hjemmel. Af Jyske Lov

- Den som var i besiddelse af stjålne koster, kunne henvise til sin hjemmelsmand og af denne få godtgjort sin købesum. Sælger kunne atter påvise sin sælger, der måtte udlevere løsøret og ifalde tyvstraf, hvis der var tale om forarbejdede ting eller mærkede husdyr, medmindre han kunne føre to mænd (garanter) til stede for at bevidne at han havde købt tingene.

Eje eller Pant? Af Skånske Lov

- En bestemmelse i Skånske Lov (22) taler om forskellen mellem at overdrage til pant eller til evig eje. Det forudsættes, at fast ejendom og løsøre kan overdrages.

Middelalderlige pantebreve

- Froder Frodesen til alle ...
- Pantsætter opgiver besiddelsen, og panthaver kunne tilegne sig pantets frugter, indtil pantet indfries.

Rige, land og by

- Der herskede ikke retsenhed i kongens rige. Landet var, som tidligere omtalt, opdelt i retsområder – lande – og mange byer havde egne byretter, som supplerede landloven. Rigslovgivning – love udstedt af kongen med præention om at gælde for hele riget – var i middelalderen sparsom.
- De få rigslovgivning var håndfæstninger, men også lidt om handelsforhold, straffe- og fredsløve samt særlige love for købstæderne.
- Byerne fik i løbet af det 13-14 århundrede egne styreformer. Fra Tyskland importeredes rådet som institution. Medlemmerne betegnedes i de latinske tekster med den gamle romerske titel *consules*, mens borgmestrene, der er bevidnet i det 14 århundrede, kaldtes *procunsules*. I byerne var kongen repræsenteret af en foged (*advocatus*), som førte forsædet på bytinget. Rådet udgjorde en med bytinget konkurrerende domstol, som kaldtes rådstueretten. Købstæderne hørte direkte under kongen, men rådsforfatningen gav dem dog et vist selvstyre i middelalderen. Dette blev i det 16 århundrede imidlertid trukket tilbage.
- Den første stadsret er fra Slesvig i begyndelsen af 1200-tallet.

Byens lov. Københavns første stadsret 1254

- Hvordan bøder også skal erlægges til både biskoppen, bispen og byen.
- Ribe Stadsret 1269, og at man ikke kan give jord som sjælegave, men kun penge.
- Københavns stadsret 1443. Hvis man ikke betaler sin gæld kan borgmesteren tage pant i ens besiddelser.

Bologna og retsvidenskaben

- Kanonisk ret måtte studeres i Bologna og Paris, og det var her de danske gejstlige blev uddannet, og de kom så tilbage med nye ideer om jura. Derfor kaldes 1150-1250 for juraen århundrede.
- Man studerede romerretten fra kejser Justinians tid 529-534, bl.a. en samling af ældre kejserlige love – Codex – og love fra Justinians egen tid.
- Ordet canon betegner en beslutning på et kirkemøde, og det var for at bringe system i tidligere århundreders beslutninger, at munken Gratian i Bologna samlede kirkeretten i den private lovsamling, som kaldes Gratians dekret fra o. 1140.

- Grundstammen i den kanoniske ret er, foruden kirkelige beslutninger, pavelige breve, de såkaldte Decretales.
- Decretales var pavens bestemmelser i konkrete sager, men som fik almen gyldighed, og det var derfor nødvendigt at publicere dem. Liber Extra fra 1234 er således Gregor IX's dekretalesamling.
- Kirken hævdede sin jurisdiktion i ægteskabs- og testamentesager, samt i sager, hvor gejstlige var indblandet.
- Tvangsfyldbyrdelsessystemet var bandlysning.
- De juridiske fakultet i København var opdelt i kirkelig ret og romerretten/civil ret.

25: Middelalderens universitet

- Af statutter for det juridiske fakultet ved Københavns Universitet 1479. Forelæsninger kan ske af en doktor eller en licentiat.
- Om morgenen kl. 6 skal der læses Gregor IX's dekretalesamling, da den var den vigtigste.
- I civil ret blev der læst Codex og Digest, hvilket er romerske kilder, og dermed brugtes ikke national ret.

Monarchia mixta. 1500-1660

Konge og rigsråd

- Starten af 1500-tallet var en urolig periode i Danmark historie. Først da Christian III blev konge i 1536 og han kunne gennemføre reformationen i Danmark blev det roligt igen og kongen stod meget stærkt.
- De katolske biskopper blev ved et statskup fængslet og kirkegodset, som var meget omfattende, inddraget under kronen.
- Kongen blev ikke længere valgt, men i stedet udpeget af den gamle konge.
- Der var stadig håndfæstninger, som indeholdt at kongen skulle regere sammen med rigsrådet. Rigsrådets medlemmer var udpeget af kongen.
- Kongen udnævnte desuden selv rigsebedsmændene.
- Blandt rigsebedsmændene indtog kansleren eller kongens kansleren en særstilling, idet hans kontor, det såkaldte kancelli, var regeringens eneste ekspeditionskontor, hvorigennem al korrespondance måtte passere.
- Rigets fornemmeste rigsebedsmand rangfølgen: rigshofmesteren; kansleren; rigsmarsken; rigens kansler (retsvæsnet).

26: Rigsråd og rigsebedsmænd

- Af *Christian III's håndfæstning 1536*: Kongen vil tage sig af Danmarks riges råd og adel, så de ikke skulle have behov at besøge herredage.
- Af *Frederik II's håndfæstning 1559*. Og efterdi at det højeste regimente i riget hænger mest på kongens person ... derfor skal han have en hofmester, en kansler Endvidere skal klager om kongen indbringes for disse personer inden de kan få benævnt en retterdag. + At Danmark er et frit kærerige (valgrige).
- Baggrund: Grevens fejde (oldenborgske greve) havde tvunget kongen tilbage selvom de gejstlige ikke ønske flere konger. De gejstlige mistede deres magt og kongen stod stærkt. De gejstlige ønske ikke en ny konge da C2 blev fængslet efter blodbadet i Stockholm og F3 døde 10 år efter og kongen stod ikke særlig stærkt, derfor mente de gejstlige at nu var det tid til at ophæve monarkiet.

Reformation og ret

- Reformation havde stor indflydelse på samfundet og også universitetet.
- I de nye statutter for Københavns Universitet fra 1539 blev det udtrykkeligt forbudt den juridiske professor at blande lovgivning og evangelium sammen eller at tale mod øvrigheden. Og man blev bundet til en bestemt religiøs bekendelse. Der var øget statslig kontrol også af økonomien og af regelmæssigheden af undervisningen.
- Det juridiske studium blev bibeholdt, dvs. at den nationale ret stadig blev negligeret.
- Luther var imod den kanoniske ret, og tyngdepunktet i jurastudiet blev derfor romerretten. Dog var man nød til at forsvare den hvor den ikke stod mod evangeliet, da kanonisk ret regulerede fx ægteskabsretten og den derfor ikke kunne undværes.
- Modstanden mod romerretsvidenskaben kom særlig i 1520'erne til udtryk, da det blev hævdet, at samfundet ikke skulle regeres efter verdslig ret, men efter evangeliets forskrifter og Mose lov, som Christus ikke havde afskaffet.

Strafferetten skærpes

- Reformationen førte til at man brugte det Gamle Testamente i højere grad for strafferet.
- De strafferetlige normer i den mosaiske ret og hele opfattelsen af, hvad der er tilladt og utilladt, som det kom til udtryk i de ti bud, præger såvel landskabslovene som endnu den dag i dag i vid udstrækning opfattelsen af, hvad der er strafbart.
- Talionsprincippet (øje for øje) fik kun indflydelse på dansk ret for manddrab.

Mosaisk Ret

- Mosebogen som forbyder mange ting som fx homoseksualitet.

Nye strafferetlige regler

- Kongen arbejder nu for Gud og er nød til at straffe hvis Gud skulle blive fortørnet. Altså hvis der sker en uretfærdighed som må formodes at fortørne Gud så kan kongen straffe.

Hurtig eksekution

- Forordning af 1613 om hurtigst mulig eksekution over dem, som dømmes fra liv eller ære. Hvis lensmanden eller officeren ikke vil gøre det med det samme så skal han fortælle kongen hvorfor og høre hans mening.

Om en afsindigs tilregnelighed

- En afsindig eller et dyr eller hvad som helst som dræber et menneske skal dø, jf. mosaisk ret. Hvis man dog regner med at manden senere kommer til besindelse må han have tid til at fortryde og bede til Gud for at berede sig til døden.

For og imod renter

- Kanonisk ret var imod renter, men havde vendt det blinde øje til.
- Det samme skete efter reformationen, og Calvin synes at renter var et ukristent onde man ikke kunne leve uden, men som blot krævede at øvrigheden, kongen, førte tilsyn med den.

31: Den kristelige rente. Af Koldingske reces 1558

- Det er imod guds bud at tage renter, men C3 siger at kongen ikke vil idømme straf hvis renten er under 5%.
- Hvis man vil have renter må man ikke have mere en 5%, hvis man tager mere mister man sin hovedstol, halvt til Kolding, halvt til låntager. Men dermed er det ikke moralsk tilladt at tage rente, Kolding håber stadig at man undlader brug af rente.

Ny lovgivning

- I det 1500-1600 kom lovgivningen som styrings- og disciplineringsmiddel over for befolkningen til at spille en anden og langt vigtigere rolle end hidtil.
- Lovgivningsaktiviteten voksede hektisk ved recesser.
- Ægteskabet var ikke et sakramente, men verdslig, og derfor søgte man at lovgive.
- Ægteskabene blev i stedet dømt på tamperetterne indtil 1582-1797, som mødtes 4x årligt.
- Den ægteskabsstiftende kendsgerning var den kirkelige vielse.
- Der blev indrømmet skilsmisse ved fx impotens, eller hvor en ægtefælle idømmes lang fængselsstraf. Derimod var separation ikke anerkendt.

Om skilsmisse

- Af Niels Hemmingsen: Vejledning i ægteskabssager 1572
- Dette værk havde stor indflydelse på den nye ægteskabsret (33).
- Han siger skilsmisse er meget bedrøveligt, og det kan kun indrømmes ved hor.

33: Nyordning af ægteskabsretten

- Af Frederik II's Ægteskabsordinans 1582. Der var en del forvirring om ægteskabsretten efter reformationen.
- Ægteskab og troløvelse skal nu være offentligt, og med deltagelse af kirken. Der skal en præst og fem andre vidner til for en troløvelse.
- Man må kun i seng sammen hvis man er blevet gift, hvis man sover sammen kan præsten kræve at man skal giftes.

Kongens domstol

- Der var hovedlandsting i Viborg, Ringsted, Lund. Der var også landsting på Fyn, Langeland, Møn og Bornholm. I 1805 gik de over til landsoverretter i Viborg og København, og en Hof- og Stadsret i Kbh. Der var dog ingen appel mulighed.
- I slutningen af 1600-tallet dømte kongens udnævnte dommer alene på tinget. Der var en form for appel som bestod i at man kunne indstævne dommer som havde dømt ens sag.
- 1551 blev der indført tingbøger ved lov.
- Herredstinget havde en ugentlig retsdag, hvor lokale konflikter blev behandlet. Først og fremmest gældssager og ejendomstvister, men også straffesager og oplæsning af skøder.
- Bytinget: skulle være offentligt, blev ledet af byfogeden, og skulle være offentlige.
- Rådstueretten: opstod da byerne fik egne råd (borgmester og rådmænd) og de konkurrerede med bytinget. Enkelte sagstyper hørte fast under rådstueretten.

Rettertinget

- Den øverste dommer blev efterhånden kongen, som i takt med, at rigsrådet udvikledes, udøvende sin domsmyndighed sammen med rigsrådet på kongens retterting. Som regel var parterne som skulle have en sag afgjort ved rettertinget adelige.
- Under Frederik II fik rettertinget karakter af at være værneting for adelen.
- Rettertinget var landet højeste ret, og deres vurdering af juridiske spørgsmål af mere principiel karakter kom til at danne udgangspunkt for senere sager.
- Blandt andet de to kilder om vindikation. By rådstuerne havde dømt ekstinktion med begrundelsen til princippet med hånd skal hånd få. Så man kun kan holde sig til sin oprindelige overtager. Men rettertinget dømte for vindikation, da man med henvisning til Loven

(Jyske lov) ingen skal kunne få bedre ret end overdrageren havde. Rettertinget afgørelse fik senere indflydelse på tilsvarende regler i Danske Lov.

- Under Christian IV steg antallet af sager igen.
- Der manglede en fælles national lov, selv om der var blevet udstedt en del rigslove.
- Rettertinget var kongens domstol. Rigsrådet stemte også, kansleren først, og resten stemte som regel ligesom ham. Men hvis de ikke var enige i rigsrådet vil kongens stemme afgøre sagen.

34: Dødsstraf efter kejserretten

- Jens Vognfører er gift med Anne Hansdatter, men Blasius Isfelder driver hor med Anne. Jens stævner dem, han havde været truet på livet af Anne, og det var derfor han havde skrevet forligsbrevet med hende og Blasius. Anne og Blasius mister deres hals.
- Kongen dømmer fra købstanden i Aalborg.

35: Johan Friis' stamhus

- Johan Friis (kongelig kansler og rigsråd, landets egentlige leder under c3 + lidt af f2) dør og efter lader sig et stamhus i Hesselager sogn, han har testamenteret det til sin søn Niels Friis. Dette synes Bjørn Andersen ikke er godt da han er gift med datteren af Johan Friis som han derfor mener også burde få noget af stamhuset. Dette synes kongen også, da skødet synes imod Jyske Lov.
- Andersen henviser til, at dette skøde strider mod den lige arveret i lov samt mod sædvane og C3 håndfæstning, da det var denne konge, der havde påtegnet skødebrevet. Friis gør gældende at den nye konge f2 ifølge sin håndfæstning art. 39 må holde, hvad hans far i breve har bestemt. Resultatet bliver, at der ikke er tale om en gyldig overdragelse af Hesselager idet a) den strider mod Jyske Lov + recessen c3 lovgivning, b) at overdragelse ikke er sket samtidig med skødet hvilket følger af gammel sædvane samt c) det antydes at der har været svig.
- Interessant er at man mest ønsker at bruge JL fremfor de andre ældre landskabslove.

36: Dom om vindikation af en guldkæde

- Bytinget. Borgmestrene i København er sagsøgt fordi de har afsagt tidligere dom. Mulighed for bøder ved forkerte domme. Borgmestrene har sikret sig ved at afsige en ikke-endelig dom. Kundtz tilkaldt med "vor egen stævning", hvilket indebærer at der er tale om et kongeligt påbud.
- Situationer er, at Caspar van der Kundtz har fået overdraget en guldkæde (sagens genstand) til pant af Lisbet Albert Willomsens, der har lånt kæden af Lisbet Sehested. Sagen er anlagt af dennes mand Niels Parsberg.
- Rådstueretten afgørelse: Det nordtyske princip om "Handt Muss Hand Wahren", hvilket indebærer at man skal holde sig til den, man selv har kontraheret med, hvilket indebærer at Parsberg ikke kan vindicere. Rådstuerettens afgørelse synes noget uklar, hvilket skal ses i lyset af denne rets ønske om ikke komme til senere at ifalde ansvar. Afgørelsen er ligeledes ikke endelig
- Rettertingets afgørelse: Rettertinget kommer frem til at Parsberg kan vindicere i henhold til loven.

Trolddomsforordning 1617

- Året var 100 års jubilæum for Luther og reformationen.
- En trold er et menneske som har allieret sig med djævelen eller dyrket kødeligt omgang med denne.
- Der blev nok dømt 1000 hekse i alt, måske 10 om året på et ting.
- Nogle mennesker i Europa var begyndt at tvivle på hekseprocesserne, men de fortsatte dog ikke i kæmpe stil.

Procedure i trolddomssager

- Man må ikke torturere folk til tilståelse, ikke før han er dømt.

Trolddomsforordningen, 1617

- Hvis man øver djævelkunster skal man i landflygtighed.
- Hvis man er troldfolk skal man dø.
- Kongens folk skal prøve at efter leve dette.

Mod store Reces 1643

- Da Christen Friis til Kragerup i 1616 blev ny kansler kom der mange love.
- Adelen kom under pres og nogle måtte sælge deres jord, de kunne nu komme i gældsfængsel.
- Det blev tilladt at tage 6% rente.
- I Norge var der en samlet lov for hele landet, fra 1274 fra Kong Magnus, moderniseret i 1604.

Underpant i faste ejendom

- Det var et skridt på vejen i en vigtig udvikling i dansk ret, som førte fra personlig hæftelse og brug af kautionister til realkredit, pant i fast ejendom, og som fuldbyrdedes ved en forordning fra 1632, der indførte det såkaldte underpant i fast ejendom.

De første advokater

- En forordning 1638 indeholdt bestemmelser om præstedrukkenskab, prokuratorer, æressager, sagsomkostninger, arrest, lovfældning, krybskytter og bøsser. I dette selskab optræder advokater eller prokuratorer for første gang i lovgivningen. Om dem hed det at de fandtes mod al gammel og lovlig sædvane og de var pengespild.

Store Reces 1643

- Stort lovarbejde startet af Christen Friis i 1632. Recessen samlede i tre bøger den kirkelige lovgivning, den verdslige lovgivning og de særlige love for Norge.

Træk af enevældens retsliv

- Med enevældens indførelse i 1660 bliver kongen indehaver af al magt. En særlig forfatningslov, Kongeloven eller Lex Regia danner fundamentet for det nye styre. Et rangsystem etableres. Forvaltningssystemet moderniseres, der skabes med Danske Lov retsenhed i landet og iværksættes reformer på en række områder som led i skabelsen af en ny magtstat. Enevælden overlever de europæiske revolutionsår i slutningen af det 18. Århundrede.

Lex Regia – enevældens forfatning

- Baggrund: forfatningskrise i 1660 og i 1658 var landet langt i ruiner efter krigen med Sverige, hvor vi mistede Skåne, Halland, Blekinge.
- En tysk statsretslærer blev kaldt til C4 hof som læge, men han havde ideer om suverænitæt og majestætsrettigheder.
- *Bodin*: Six livres de la republique 1576, snakkede om den suveræne hersker som havde majestætsrettigheder.
- *Arnisæus*: De jure majestis 1610, inspireret af Bodin og snakker om store og små majestætsrettigheder. Såsom at slå mønt opkræve skatter, og føre krig.
- Kongeloven var en statshemmelighed indtil den blev trykt i sin helhed i 1709.
- Der blev indført arveregering i stedet for vælgeregering.

42: Kongeloven 1665

- Krig med Sverige: 1643 Sverige angriber, 1646 freden ved Brömsebro, 1657 Danmark angriber Sverige, 1658 Roskildefreden hvor vi mister Skåne, 1659 Stormen på København, mislykkedes, fred 1660
- Baggrund: Adelen kræver mere magt, men det vil borgerne ikke være med til. De vil heller give magten til kongen. De lukker København og til sidst så afstår adelen fra mange af deres rettigheder og enevælden er født.
- Koncipisten var Peder Schumacher Griffenfeld: Det kunne være Hobbes som inspirerede til enevælden, men for Schumachers tilfælde var det nok snarere Bodin og Arnisæus.
- Nævner at det er folket som har givet kongen magten, væk fra stænderne og rigsrådet. Men dette er forkert, det var kongen selv som gav sig magten.

43: Magtens oprindelse. Af Hobbes: Leviathan (1651)

- Menneskets naturtilstand hvor magten blev givet til kongen, og han skal sørge for at forvalte til det fælles bedste. Mennesket vil ellers blot kæmpe mod hinanden, men man undersåtterne giver noget af deres frihed væk for at kunne leve sammen, og kongen styrer det hele.

Enevældens forvaltningsreformer

- Der var behov for at rekruttere forvaltningen mere bredt og der blev oprettet kollegier som fungerede som en slags ministerier.
- Kollegierne havde hierarkisk struktur.
- Len: der blev oprettet len hvor man som ejer kunne blive baron. Lenet tilhørte officielt kongen, men man blev lensbesidder, hvor man fik lov til at være der og passe på godset. Dermed fik kongen igen en ny loyal adel, efter den gamles fald. Len kunne ikke kreditorfølges.
- Stamhuse: var privatretligt som len, men der var ikke knyttet nogen offentligretlig funktion.

Danske lov 1683

- Christian V's Danske Lov fra 1683 og Norske lov fra 1687, er knyttet til enevælden og er dens største lovgiver bedrift.
- Norske lov er udover enkelte norske særbestemmelser identisk med Danske Lov.
- Der var nu retsenhed. Der var endvidere en forenkling og modernisering af lovene.
- Loven er baseret ikke på fremmed ret som gammel dansk ret. Lovkommissioner var fyldte mest med folk der havde praktisk kendskab til loven, men ikke en retsvidenskabelig uddannelse.
- 6 bøger: 1 proces; 2 religion; 3 enkelte stænder rettigheder, ægteskabsretten, enkelte persongruppers rettigheder; 4 søretten; 5 formueretlig; 6 strafferet.
- Kodifikation var Danske Lov ikke. Man ønske at opnå retsenhed men ikke at skabe en fuldstændig sammenhængende retssystem.
- Man begyndte senere at afvige retten fra Danske Lov uden at den blev ophævet, og kongen benyttede sine beføjelser i Kongeloven til at gøre undtagelser.

- I 1700-tallet var der et stort arbejde på at finde en revision til DL.
- Der blev indkaldt til lovkommission allerede i 1661. I kommissionen var der både adel, borgerlige og lærde. Adelen følte sig i undertal og at lovene til tider var imod dem.
- Der var flere lovkommissioner og de var lidt i stilstand under tronfølge skriftet.
- Vigtige personer var Griffenfeld og Rasmus Vinding Peder Scavenius.
- Loven blev sendt i trykken 3. Januar 1682 og den blev dateret 15 april 1683

Domstolene under enevælden

- Kongen fik ikke yderligere rettigheder over retsvæsnen ved enevælden. Han var stadig den øverste og kunne afsætte dommere, men den dømmende magt er ikke nævnt som en såkaldt majestætsrettighed.
- Der var behov for reformer indenfor domstolenes organisation og dommernes uddannelse. Efter indførelsen af DL nedbragtes antallet af retskredse fra 600 til ca. 300. Men der var stadig behov for en forbedring af uddannelsen.
- Dommerne var ofte ikke særligt lovkyndige og partiske i sager.
- De godsejer udnævnte birkefogeder, var af endnu ringere stand.
- 1735 indført en forordning der giver bøder til dommere og prokuratorer hvis de afsiger en forkert dom.
- Klagen over retsplejens bedrøvelige tilstand skyldes måske at der var mere komplicerede sager end man havde haft før, og at enevælden centralt udnævnte herredsfogeden, by- og birkefogeder og derfor ikke havde samme kvalitet. Men også i Preussen klagede de over retsplejen.
- Da man ikke kunne vente på at have nok egentlige juridiske kandidater til at betræde alle dommer og foged poster, så lod man i 1736 privateksamener være tilladt. Privateksamenen i jura gik kun på dansk ret, lidt naturret og forfatning af indlæg i sager. Dette blev senere udvandet af at man ikke behøvede at aflægge privateksamenen i København, men også kunne gøre det lokalt. Nogle gange blev juridiske kandidater alligevel tilsidesat for andre ansøgere.
- 1771 skulle alle nyudnævnte dommere være juridiske kandidater.
- 1771 Desuden blev der i København oprettet en såkaldt Hof- og Stadsret som klarlagde jurisdiktionen hvor der før havde været mange forskellige retter. Dommerne her var desuden professionelle dommere der ikke havde andre jobs.
- 1791 indførtes 24-timers reglen efter inspiration fra den nye franske forfatning.
- 1805 afskaffedes de fire bestående landsting, og de samledes til to landsoverretter.

24-timers reglen

- Man må ikke tilbageholde folk mere end 24 timer uden at stille dem foran en dommer.

Danske Lov i praksis

- DL byggede på gamle love, men der var også en del nye ting. Fx kontraktsfrihed og husbondansvar.

Danske Lov 5-1-1

- Hvis man lover noget i en aftale skal man efterkomme det.

Vindikation og Ekstinktion

- Ekstinktion er nyere sprogbrug som først brugtes i slutningen af 1800
- Før 1500 brugte man meget ekstinktion efter den tyske "Hand Muss Hand Wahren". Men romerrettens vindikations princip vandt frem efter 1500 og også i Jyske lov.
- Vindikation blev også nævnt i DL som løsningen både god eller ondtrøende besidder.
- I Sverige og Finland er ekstinktionsprincippet fremherskende.
- I nyere dansk ret er der i en række tilfælde mulighed for ekstinktion.

46: Vindikationsregler. Af Danske Lov

- 3 regler fra 5 bog om vindikation.
- 5-8-12 om vindikation hvis man har udlånt noget, så skal B betale A 3 mark, som også kaldes de tre onde mark.

47: Anders Sandøe Ørsted om vindikation, ekstinktion 1824

- Anders Sandøe Ørsted taler lidt for ekstinktion i 1824, der snakkede om beskyttelse af godtroende omsætnings erhververe, men det vandt ikke meget genklang i samtiden. Han havde inspiration fra den østrigske ABGB, hvor der kan ske ekstinktion hvis C er i god tro, kombineret med forhandler grundsatningen for A.
- Man snakkede om ekstinktion af hensyn til omsætningen og handel.
- Et lignende princip m.h.t. regres fandtes i hanseatisk ret i det såkaldte Hand Muss Hand Wahren princip.

Gældsbrevslovgivningen

- Der findes to former for gældsbreve dem man kan sælge videre og dem som man ikke kan. Hvis de ikke kan overdrages så kan skyldner altid betale til den oprindelige overdrager for at afbetale sin gæld.
- For at bevise at skyldner har betalt sin gæld kan det enten påtegnes på skyldnerbeviset eller han kan få en kvittering fra overdrager. Hvis skyldner ikke får en kvittering fra overdrageren der har skyldnerbeviset i sin besiddelse kan han ikke sige at han har betalt af på gælden.
- DL 5-14-56 synes godt at man kan nøjes med at betale af til den oprindelige overdrager, men det synes højesteretsdommen af 25-okt-1766 ikke. Senere styrkedes denne dom yderligere af Gældsbrevsforordningen af 1798.

48: En dom, som vakte opsigt 1796

- Fugl udsteder en obligation til Johnsen som sælger den videre til Jacob. Fugl betaler af på obligationen til Johnsen og regner derfor at den er betalt. Men det er den ikke da det var Jacob som skulle have pengene. Jacobs krav er dog ekstingveret Fugl skal ikke betale til begge.
- Senere klager Species banken til kongen og vil have ham til at tage loven på dens ord.
- Den opsigtsvækkende dom går imod en tidligere dom og almindelig sædvane. Dette skyldes måske den manglende tryk af domme.
- Species bankens kritik: lovforklaring, lovens ord kunne ikke tale anden fortolkning; præjudikater; forholdets natur, konsekvensbetragtninger.

49: Gældsbrevsforordningen 1798

- Det blev fastslået, at løse kvitteringer for erlagte afdrag, der var udstedt af andre end det pantsatte eller overdragne gældsbevis retmæssige indehaver, ikke kunne gøres gældende imod ham.
- A som betaler to gange kan muligvis søge regres hos B hvis han også skal betale til C
- Renter er undtaget fra påtegning direkte på gælds brevet.

Erstatning

- Der var ikke i DL et særligt afsnit om erstatning. I 5 bog om erstatning ved ansvar i kontraktforhold. I 4 bog om ansvar ved uheld på havet. I 6 bog om ansvar udenfor kontrakt.
- Skyld eller culpa var det almindelige grundlag for erstatningsretten.
- Holberg mente også at culpa skulle være erstatningsgrundlaget. Der var dog andre som holdt sig til naturretten om at selv den miste skade nogen lider skal erstattes af skadevolder.
- Anders Sandøe Ørsted gav culpereglen et teoretisk bæredygtigt fundament ved at benytte den romerske lex Aquilia.
- Principal ansvaret er fra DL 3-19-2 om husbond ansvaret for medarbejdere.

50: Culpa-dommen

- Berger skulle ved en storm have forårsaget skade på Graaes skib bed en flådebro, som skulle have revet sig løs pga. stærk storm.
- Højesteret anerkende culpa-princippet. Hidtil har udtrykket in-culpa ikke været anvendt. Udfra votering kan ses, at Højesteret grundigt har overvejet vedr. skv agtpågivenhed, eksempelvis ses på om skv har gjort alt det han kunne og samtidig ligger der også en egenskyld betragtning i selve voteringen.

51: Lex Aquilia

- Gammel romersk ret. Siger at i det tilfælde to skibe støder mod hinanden, skal man undersøge om der har været skyld, culpa, fejl. Hvis der ikke har været skyld er man straffri, hvis der har været skyld kan man indbringe en klage.

Kuskedommen

- Skal læses godt. Husbond ansvaret efter 3-19-2

Strafferet

- Strafferetten blev samlet i DL, hvilket var en stor fordel da det før havde været spredt over mange forskellige dele.
- Men straffebogen i DL bog 6 var ofte mild og der blev hurtigt lavet strengere love, hvorved der igen var kaos.

Enevældens straffelovbog. Af Danske Lov 6. Bog

- Hvilke kapitler der var.

Naturret og oplysning

- I midten af det 18. århundrede indledtes en reformperiode under indflydelse af nye europæiske tanker om naturret og oplysning. I dette korte tidsrum skabtes grundlaget for den moderne retsorden.

Hvad er naturret?

- Goethe snakker om eksistensen af et af mennesket medfødt retssystem.
- Naturret er en iboende retsfølelse hos mennesket som er overordnet positiv ret.
- 17. og 18. århundrede tager naturretten sit udgangspunkt i den menneskelige fornuft.
- Samfundskontrakten dannede grundlaget for de fleste naturretsopfattelser. Mennesket var et fornuftigt og samfundsindstillet væsen, der var skabt til at leve i samfundet, og man udledte derfor de nødvendige normer for at man kunne leve sammen i samfundet.
- I samfundspagten afgav alle mennesker en del af deres frihed i en oprindelig naturlig tilstand mod til gengæld at nye samfundets beskyttelse. På dette grundlag kunne der udvikles detaljerede regler om ejendomsret, straf og ægteskab osv.
- Grundlægger af den rationalistiske naturret regnes hollænderen Hugo Grotius. Han mente at naturretten var uafhængig af Gud, men iboende naturen. Også anerkendt for grundlægger til international ret, folkeretten.
- Ellers kan nævnes Thomas Hobbes, Rousseaus og Beccarias.
- Descartes matematiske system blev brugt af de nye naturretslærere. Bl.a. Wolff og Pufendorf som søgte at skabe nogle modsigelsesfrie naturrets sætninger ved brug af Descartes matematik.

Naturretten i Danmark

- 1736 indførtes den juridiske eksamen på Københavns Universitet her var det nødvendigt at lære om naturretten.
- Naturrets filosofferne som bl.a. Holberg tror på menneskets ondskab, og at det derfor er nød til at lave en underkastelseskontrakt med staten for at beskytte hinanden mod hinandens ondskab.
- *Holberg* brugte bl.a. naturretten til at tillade renter som efter kanonisk ret var forkert.
- *Christian Wolff* ønskede at opnå med sin naturret at mennesket blev mere fuldkomment. At gøre sin egen og andres tilstand mere fuldkommen og dermed stræbe efter det fælles bedste.
- *Lauritz Nørregaard* formulere en naturret efter Wolff, som kalder naturret bl.a. pligter mod Gud, mod en selv, mod andre mennesker, mod umælende dyr. De medfødte rettigheder er retten til at forsvare sig, retten til at forlange erstatning, til at straffe og retten til at føre krig. Og desuden den naturlige ejendomsret, forbundsret, selskabsret (familieret).
- Der mangler originalitet i de danske værker, Holberg er fx blot en mere vittig udgave af *Pufendorfs* store værk.
- *Montesquieu* ændrede naturretsopfattelse da han ikke opfattede den længere som almengyldige normer: Lovene skal passe til det folk, som de er beregnet for, og at det ville være et særegent og usædvanligt tilfælde, hvis et lands love skulle passe for et andet.
- *Montesquieu's* bog *De l'Esprit des Lois* 1748 blev kaldt for århundredets bog og fik stor indflydelse. Bl.a. indeholdt den læren om magtens adskillelse. Et nøglebegreb blev "*sagens natur*".
- Dermed blev man også enig om at mosaik ret kun henvendte sig til jøderne. Og vi var så i Danmark fri for den, og kunne have mere moderne ægteskabslove og sædelighedsforbrydelser.

54: Indførelse af juridisk eksamen 1736

- Nu var det nødvendigt for hvis man skulle være i et dommer eller procuratorembede at bestå en juridisk eksamen. Der blev dog også senere mulighed for en privat eksamen.
- Kendskab til naturretten var en af fordringerne til den, som ønske at bestå den juridiske eksamen.
- Særligt vigtigt var, at romerretten, som hidtil havde dannet grundlaget for retsstudiet, nu blev detroniseret til fordel for naturretten og den nationale ret.

55: En dansk naturret

- Af Ludvig Holbergs naturret.

- Ægteskab og skilsmisse: Ægteskabet er en kontrakt, men som Pufendorf og Wolff mener Holberg at det er naturretligt kun for at opdrage børn. Ægteskabet skal derfor bestå mens der er børn, men bagefter er der mulighed for skilsmisse.
- Kvinders umyndighed: Kvinder burde ikke være umyndige da de kan lede et land, derfor vel også indgå almindelige aftaler.
- Døtres og sønners arv: Holberg mener stadig at drenge skal arve dobbelt så meget som døtre, da døtre kun bruger det som medgift mens drenge bruger det på uddannelse til arbejde for "republikken".

56: Naturret og bidragspligt

- Henrik Stampes Erklæringer af 1763 om at forældre har en naturretlig bidragspligt til at forsørge børn, ja selv uægte til de er selvstændige, omkring 10 år.
- Forældres underholdningspligt var uregulæret i dansk ret, men stampe mener at den burde optages.

Henrik Stampe og magt adskillelseslæren

- Naturretten gav også et nyt syn på kongen, stat og regering.
- Henrik Stampe 1713-1789 var tilknyttet kancelliet som generalprokurør udarbejde love og rådgav i besværlige juridiske problemer. Lidt ligesom justitsministeriets lovafdeling.
- Stampe var meget inspireret af Montesquieu. Magtadskillelsen og så videre.
- Montesquieu opererede med tre regeringsformer: den republikanske, den monarkiske og den despotiske. Karakteristisk for monarkiet i forhold til despotiet var, at der i despotiet manglede faste love, således at alt regeredes efter en enkelt persons luner. Hver af disse regeringsformer hvilede på et psykologisk princip. Mens dyden var republikkens princip, var æren monarkiets, og despotiets bærende princip var frygten.
- Hovedelementerne i Montesquieu's opfattelse af den dømmende magt kan fremhæves:
 - a) at den dømmende magt bude være politisk neutral
 - b) at dommerne burde være lægmænd og ikke professionelle
 - c) at ikke-professionelle dommere stiller et krav om klarhed i lovformuleringen
 - d) at doktrinen om magtfordeling præsenteres som en politisk doktrin eller ideologi, forstået som individets psykologiske sikkerhed, og den realiseres ved retssikkerhed, som er til stede, når lovene sjældent forandres, er klart formuleret, og er givet for og ikke af dommere.
- Forskellen mellem den despotiske og den monarkiske statsform var at i monarkiet var domstolene uafhængige.
- Stampe gjorde meget ud af at fortælle embedsmænd at de ikke kunne blande sig i domstolenes afgørelser og kongen kunne kun formilde en dom afsagt af en domstol.

57: Af Montesquieu: om lovenes ånd (1748) L'esprit de le loir.

- Tre forskellige regeringsformer, republik, monarki, despoti.
- Staten formål: kan være krig, udvidelse, eller bedre politisk frihed.
- Englands forfatning: Adskillelsen af den lovgivende, den døvende og den dømmende magt.

Mod en ny kriminalpolitik

- Naturretslæren betød at straf ikke længere var en udsoning af skyld og hævn, men blev i stedet noget der skulle være til det fælles bedste og være til nytte. Der skulle ligeledes være forbindelse mellem forbrydelse og straf.
- En revision af straffelovgivningen skete over hele Europa. I Tyskland var Thomasius foregangsmand, i Frankrig Montesquieu og Voltaire, i Italien Beccarias, i Danmark Stampe og Christian Colbjørnsen.
- Det kan diskuteres, om det nye strafferetssystem, som satte igennem i det 18. Århundrede, i særlig grad var båret af en trang til at gøre strafferetten mere human ved at mildne hårde straffe, eller om de nye strømninger skal ses som et udtryk for en mere rationel opfattelse af, hvad straffens formål var, og hvordan målet kunne nås. Der var noget af begge dele. Man var særligt imod tortur.
- Beccarias bog er særlig blevet kendt, fordi vi der finder et første forsøg på et rationelt opgør med dødsstraffen. Han mente ikke at det som del af samfundspagten var at opgive retten til sit eget liv, og desuden selvom dødsstraf kunne have en generalpræventiv virkning, så var livsvarigt fængsel bedre end det teater en dødsstraf var.
- Immanuel Kant var liberalismens filosof. Efter Kants opfattelse er statslig tvang over for den enkelte borger kun berettiget, når denne foretager handlinger, der er uforenelige med andres frihed.
- Kant tog også afstand fra generalpræventionen, idet han hævdede, at mennesket aldrig må tjene alene som middel til virkeliggørelse af andres formål, men skulle altid behandles som et mål i sig selv. *Det kategoriske imperativ*. Han tog også afstand fra specialprævention.

- Kants sondring mellem ret og moral og hans betoning af respekten for det enkelte menneskes værdi blev det grundlag, hvorpå Anselm von Feuerbach byggede sin epokegørende strafferetslære.
- Feuerbach teori er også blevet kaldt teori om den *psykologisk tvang*. At straffeloven har en psykologisk afskrækkende effekt. Han sagde endvidere: Ingen forbrydelse uden lov, ingen straf uden lov, ingen forbrydelse uden lovens straf.
- I Danmark var DL i forvejen temmelig mild i forhold til andre straffelove i Europa, at det ikke blev til nogen reformation i løbet af det 18. Århundrede.
- En englænder kritiserer fængsler også i Danmark og der laves et forbedringshus, som var mere i stil med Beccarias om at straf skal være til gavn.
- Lovgrundlaget for dansk strafferet var, indtil strafferetten blev kodificeret i den nye straffelovbog fra 1866, stadig DL 6.bog om misgerninger.
- I året 1800 blev der nedsat en kriminallovskommission der skulle tilvejebringe en ny straffelov. Moltke og Colbjørnsen var de ledende kræfter, men det var et ufuldendt arbejde, der blot kom til at stå som et monument over oplysningstidens bestræbelser på en reform af straffelovgivningen.

58: Strafskærpelse eller strafnedsættelse?

- Henrik Stampe. Erklæring af 11.7.1760
- Stampe mener at en strafs-kærpelse sjældent hæmmer kriminaliteten, da det som Montesquieu siger kun vil føre til at der ikke bliver dømt så ofte, og dermed er straffen ikke så reel en trussel, som en mild straf der ofte bliver eksekveret.
- Der skal derfor være proportionalitet mellem straffene.
- Stampe angiver centrale strafferetlige principper: a) ingen straf uden dom, b) mulighed for appel c) strafs-kærpelse ved gentagelse.

En liderlig kvinde i Korsør

- Henrik Stampe. Erklæring af 25.7.1760

60: Melankolske mordere

- Melankolske mordere ønskede at blive henrettet fordi de ville begå selvmord, men ikke kunne pga. mosaisk ret. Før blev de idømt skærpet dødsstraf, men det blev ændret til skærpet livsvarigt fængsel, nu hvor Danmark var fri af mosaisk ret (da den kun gjaldt jøder).
- Beccaria har haft stor betydning også da han var imod dødsstraf, han mente ikke opgivelsen af sit eget liv hørte med til samfundspagten.

Nye love om tyveri 1771

- Struensee fik endelig afskaffet dødsstraf for tyveri. Struensee fik også afskaffet tortur i 1771.
- Straffen for et førstegangs tyveri blev nedsat, og dommerne fik en strafferamme de skulle holde sig indenfor ved strafudmålingen, og dermed var der også proportionalitet mellem forbrydelse og straf.

62: Forbrydelse og straf

- Af Beccaria: Om forbrydelse og straf 1764
- Kap 1, der eksistere en samfundspagt.
- Kap 2, der skal være proportionalitet i straffen, den skal have et nødvendigt omfang, jf Montesquieu.
- Kap 3, Proportionalitet, dommerne må ikke udsige strengere straffe, dog godt mildere.
- Kap 28, dødsstraf, er en krig mod den enkelte borger derfor forbudt. Kan dog tillades i visse tilfælde hvis det er for statens sikkerhed, eller hvis det er det eneste som kan afholde andre fra at begå samme forbrydelse.
- Stærkt inspireret af Montesquieu.

Det 19. Og 20. Århundrede

- Det er almindeligt at sætte et skel omkring 1800 i den europæiske retshistorie. Selv om der ikke i Danmark som mange andre steder i Europa skete politiske omvæltninger i tiden omkring 1800, er også herhjemme nye strømninger med til at præge retsdannelsen i de kommende år. Den gamle europæiske enhed, når det gjaldt rettens fundament i romerretten, som Danmark kun til dels havde været med i, gik fra omkring 1800 tabt, og nye nationale lovbøger så dagens lys. Tilsvarende lovbøger fik vi ikke i Danmark, men fra disse nye lovbøger eller kodifikationer udgik impulser, som også kom til at præge dansk ret. Det samme gælder en vending, som sker i retsvidenskaben først og fremmest i Tyskland. Privatretten er den dominerende juridiske disciplin i det 19. Århundrede, men i århundredets slutning begynder den offentlige ret at tage form.

Konstitution og kodifikation

- Den fransk revolution startede en ny epoke. Kulturelt var denne periode blomstrende og betegnes som en guldalder. Juristen Anders Sandøe Ørsted spillede en så afgørende rolle for retsvidenskabens udvikling med sit store juridiske forfatterskab, at han kan henregnes til denne epokes betydeligste personer.
- Ofte taler man om det 19 århundrede som de borgerlige revolutioners tidsalder.
- I Frankrig og i andre lande førte ændringen af forfatningen til en nyskrivning af lovene. I Frankrig kom de "cinq codes" i 1804-1810. Code civil, code penal, code de procédure civile, Code d'instruction pénale.
- Hele Europa kodificerede deres privatret undtagen England og Skandinavien.
- Udtrykket kodifikation om at rationalisere retssystemet er lavet af Bentham.
- Code Civil udsprang af den franske revolution, men blev først gennemført af Napoleon. Der var 2281 bestemmelser inddelt i personret, ejendomsret, og erhvervelse af rettigheder.
- F.C. von Savigny var imod en kodifikation af tysk ret fordi:
 - (a) Man kunne ikke blot overføre den franske ret til Tyskland.
 - (b) Loven vil blive vilkårlig, da love også skal have tid til at udvikles.
 - (c) En sikker retstilstand opnås ved udvikling af en organisk fremadskridende retsvidenskab.
- C.D. Reventlow stillede forslag om en lovbog i Danmark, men det var der ikke stemning for (64)
- Nationalstaterne voksede frem i det nye århundrede og romerretten var forsvundet. Liberalisme og socialisme voksede også frem, med krav om større frihed.

63: Savigny om lovgivning og retsvidenskab 1814

- Mod kodificering. Mod Thibaut der ønskede at kodificere i Tyskland.
- Han siger at retten har en organisk sammenhæng med folkets væsen og karakter, den vokser frem med folket, ud af folkets fællesbevidsthed.
- Kodifikationen bliver lavet af jurister, og den bliver derfor vilkårlig.

64: Privatrettens kodifikation 1835

- Forslag om dansk kodifikation på stænderforsamlingen.
- Grev Reventlow stiller forslag om udformning af en ny almindelig lovbog til afløsning af Danske Lov.
For: sikker og bedre retstilstand, ordne og samle det bestående, nyt redskab for juristerne.
Imod: Vilkelighed, lovbøger kan ikke indeholde særegne forhold, kohærens vil bryde da det er for stor en omvæltning.
- Ørsted er imod og siger at dybtstående retsforskere er imod kodificering. Dette er Savigny men sikkert også ham selv.

Grundloven

- Det danske statstyre hvilede endnu i begyndelsen af det 19 århundrede på det retlige grundlag fra enevælden 1660 og Kongeloven 1665.
- Der var kommet mere bureaukrati med kollegierne og statsrådet var genoptaget.
- Stænderforsamlingerne blev indført ved forordninger i 1831 og 1834. Det medførte at der var en del offentlighed i forvaltningen i enevældens sidste år.
- Borgerne fik nemmere ved at få job i administrationen, især da der i 1821 kom krav om bestået juridisk eksamen for de overordnede stilling.

- I januar 1848 døde C8 og efterfulgtes af F7, om hvis evner til at videreføre monarkiet der herskede tvivl. Ved et reskript af 28. Januar 1848 kundegjorde kongen, at der var forfatningsovervejelser i gang.
- 1849: Ved grundloven indførtes en rigsdag bestående af et folketing og et landsting. Magtfordeling gennemførtes således, at den lovgivende magt lå hos kongen og rigsdagen, den udøvende magt hos kongen og den dømmende magt hos domstolen.
- Valgret: Mænd over 30 år med eget hus og ikke på socialhjælp.
- Der indførtes efter mønster fra samtidige forfatninger bestemmelser om boligens ukrænkelighed, om ejendomsrettens ukrænkelighed, om forbud mod censur, garantier for foreningsfrihed og forsamlingsfrihed, og der indførtes religionsfrihed.
- Løfteparagraffer: løfte om at lave lovgivning senere bl.a. ophævelse af len.
- Domstolene var nu endeligt uafhængige og kunne efterprøve forvaltningens afgørelser.
- Danmark havde lovet ikke at knytte Slesvig tættere til Danmark end til Holsten, dette brød Danmark ved at lade grundloven gælde til Ejderen, altså inklusiv Slesvig. Dette førte til krig med Preussen og vi tabte både Slesvig og Holsten.
- Da venstre fik magt i folketinget og højre i landstinget, var lovgivningsmagten stærkt hæmmet. Venstre ville have parlamentarisme, højre sagde at kongen kunne udstede love som det passede ham.
- 1915 gennemførtes en ny grundlov som demokratiserede Landstinget ved at gøre valgretten til de to ting ens. Desuden fik kvinder stemmeret.
- 1953 afskaffedes landstinget og valgretten nedsattes til 23 år, der kom regler om folkeafstemning og indført ombudsmandsinstitutionen.

65: Stænderforsamlingerne 1831

- Indførelsen af stænderne.
- Dette skete fordi Slesvig-Holsten skulle have stænder efter tysk lov, og derfor blev det indført også i resten af Danmark.
- Formålet: at uddanne en bredere del af befolkningen ved deltagelse i stænderforsamlingerne og valg til disse. Man taler også om en styrkelse af båndet mellem kongen og folket, hvorved der hentydes til samfundskontrakten i Kongeloven.
- Selvom kongen ikke var bundet af stænderne, var stænderne måske ulovlig da de kunne være imod Kongeloven.

66: Danmarks Grundlov af 5. Juni 1849

- Perioden var præget af liberalisme der politisk udmøntede sig i krav om en fri forfatning med en ansvarsfri konge, modstand mod enevælden.
- 1848 Februar revolutionen i Paris førte til Martsministeriet i Danmark.
- Grundloven blev drøftet i regeringens forfatningskommission og derefter i statsrådet. Det var især Monrad og Lehmann der stod for udarbejdelsen. Den endelige udformning fik den gennem 6 måneder i den grundlovgivende rigsforsamling som hovedsageligt var folkevalgt.
- Indhold: §1 indskrænket monarki og arvelig kongemagt, §2 magtfordeling, §30 hjemmel til at kongen kan udstede provisoriske love, §34 rigsdagen er opdelt mellem folketing og landsting.
- Domstolene: §75 løfteparagraf: ophævelse af birke domstole, §76 uafhængighed af forvaltningen, §79 Offentlighed og mundtlighed og indførelse af nævninge i straffe- og politiske sager.

67: De provisoriske straffelove 1885

- Foreløbig lov ang. tillæg til den almindelige borgerlige straffelov. Dette var et produkt af stridighederne mellem venstre og højre i folketinget og landstinget.
- Der var en del uenighed om disse love overhoved var brugbare, da de ikke var valgt af folketinget.
- Forbud mod: 1 anstiftelse eller bifald, 2 opfordre værnepligtige til ikke at adlyde, 3 ophidselsesparagraf, 4 udbredelse af løgne, 5 handel med våben.

68: Højesteret og de provisoriske love 1886

- Højesteret anvendte de provisoriske domme da den mente at lovene var vedtaget i overensstemmelse med §25 som udstedelse af provisoriske love.
- Sigvald Olsen er anklaget under §3 for ophidselse ved at være ansvarshavende redaktør på Socialdemokraten.

Anders Sandøe Ørsted

- Født i Rudkøbing i 1778. Havde en lang karriere i statens embeder, fra dommer til generalprokurør. Var også premierminister og justitsminister.
- Skrev mere end nogen anden dansk jurist, og havde måske haft mulighed for at skrive mere hvis ikke han havde fået det forbudt som generalprokurør at skrive flere lovebøger.
- Var først retsfilosof, men efter han blev dommer blev det mere positiv ret han beskæftigede sig med.
- Ud gav også en del juridiske tidsskrifter.
- Da Ørsted blev politiker og ikke længere var i kancelliet kunne han skrive igen.

- Anders Sandøe Ørsted var retsvidenskaben fader i Danmark. Universitetet var usikkert på retsvidenskaben da de byggede den på naturretten, hvor Ørsted han brugte nye tyske metoder.
- Var meget inspireret af Savigny.
- Ørsted havde udviklet faste grundsætninger for lovfortolkning, og ved behandlingen af en lang række enkelte retsspørgsmål havde man nu et helt anderledes fast grundlag end tidligere.
- Ørsted var måske ikke så nyskabende, da han brugte andre europæiske retsvidenskabsmænds teorier, men han var meget vigtig for Danmark.
- Hans største indsats var indenfor privatretten, strafferetten og proces.
- Ørsted var ingen systembygger og ingen reform jurist, men "hans dybe og skarpe blik i det virkelige liv stedse giver de lærerigeste resultater".

69: Om præjudikater 1822

- Går ind for præjudikater, da det skaber retssikkerhed. Hvis der sniger sig en dårlig praksis ind kan lovgiver ændre dette ved en ny lov som dommere skal holde sig efter.

70: Ørsted om arv

- Baggrund: de komplicerede arveregler i DL
- Ørsteds forslag: som i ABGB med arveklasser. Er endvidere tilhænger af fri testations kompetence og lige arv mellem søskende. Det sidste lykkedes kun delvist.

71: Straffens formål

- Ørsted var en stor beundrer af Feuerbach på det strafferetlige område, den almenpræventive teori. → Ørsted var dog tilhænger af strenge straffe inklusiv legemsstraffe. → Ørsted var mente også der var "naturlige forbrydelser" som ikke krævede lov.
- Inspireret af Feuerbach, men går derimod både ind for også specialpræventive straffe og ikke kun general. Han lægger også vægt på opdragelsessynspunktet.

Privatretten og det nordiske lovsamarbejde

Privatret og arveret

- Det Hugo-Heiseske system indenfor privatretten er inddelingen i person-, familie- og arveret samt tingsret og obligationsret.
- Ørsted lavede den nye arveforordning af 1845. Inspireret fra østrigsk civillovbog, med parentelsystemet. Dog kunne ørsted ikke gennemføre lige arveret for m/k, søstre udtog stadig kun halv broderarv. 1857 var der ligestilling i arvesager.
- Kvinder fik større rettigheder, og ugifte kvinder behøvede ikke længere at være umyndige.

Nordisk lovsamarbejde

- 1872 første skandinaviske juristmøder efter inspiration fra Tyskland og England.
- Først var lovsamarbejdet mellem Sverige, Danmark og Norge. Finland kom til ved sin selvstændighed i 1918 og Island efter WWII.
- Der skete en gensidig fuldbyrdelse af domme i civile sager.
- Da ingen ville støtte Danmark militært i 1864 kunne der ikke blive tale om et forsvarsforbund.
- Første fælles lov var veksellovene fra 1880, senere varemærkelovene fra 1884-90 var lidt forskellige, senere igen kom ensartede sølovgivning.
- Det var især handelslov som man samarbejde om. Bl.a. checkloven.
- 1900 indtrådte en intensivering af samarbejdet. Man ville harmonisere formueretten, især aftaleretten, køb, kommission, spedition og værdipapirer. Køb først.
- Man havde så ønsket om at harmonisere familieretten, selv om dette var sværere. Dette resulterede i ægteskabsloven fra 1922. Formueforholdet mellem ægtefæller skete også gennem en fællesnordisk lov fra 1925.
- Den individualisme, som oprindeligt prægede privatretten, om som til en vis grad også danner baggrunden for udtrykket "privatret", indskrænkes. Staten intervenserer i langt højere grad i forbindelsen mellem enkeltindividerne og beskytter bl.a. personer med en svag økonomi eller i øvrigt en svagere retsstilling.

73: En nordisk lovbog? 1899 Julius Lassen

- Julius Lassen: Privatrettens kodifikation. Tale ved København Universitet reformationsfest.
- Der skete en intensivering af det nordiske lovsamarbejde, og Lassen var inspireret af den tyske BGB. Der var alligevel brug for nye love så i stedet for en masse små, lave en stor for hele Norden.

74: Nordisk lovsamarbejde i praksis 1905

- Forslag til lov om køb fremsat i landstinget af justitsminister Alberti.
- Der er behov for en købelov da handlen er intensiveret. Loven har et solidt grundlag i sædvanerettens regler.

Privatretsvidenskaben i det 19. Århundrede

- 1821 indførtes en ny studieordning for det juridiske fakultet ved Københavns Universitet, der bl.a. fik nye studiefag som politiretten og retshistorie.
- Savigny's historiske skole: retsudviklingens organiske udvikling gennem den retsvidenskabelige eksegese uden indgreb fra lovgivningsmagten. Man skal al lovgivning være hos juristerne.
- F.C. Bornemann (75): anviste retsvidenskaben til noget nyt. Hidtil havde retsvidenskaben koncentreret sig om at analysere gammel ret og så lave en ny forbedret. Han mente retsvidenskaben nu skulle tage et mere filosofisk præg over rangordnen og den indbyrdes sammenhæng mellem de nye love.
- *Rudolph V. Ihering*: gik imod Savigny og den historiske skole, og sagde at loven ikke stille skulle udvikles af interesser, men man i stedet skulle koncentrere sig om rettens formål.
- *Carl Goos*: søgte at udvikle en etisk retsfilosofi. Han var inspireret af John Stuart Mill (on liberty) og utilitarismen, og derfor var samfundet meget vigtigt over individualismen.
- *Andreas Aagesens*: var især interesseret i tingsretlige emner. Var med til at promovere ekstinktionssynpunktet og var egentlig den første til at bruge ordet.
- *Julius Lassen*: Skrev *Haandbog i Obligationsretten* 1892. Han var af den opfattelse man skulle retsbeskytte en berettiget forventning af løftemodtager, og ikke kun ved accept af løftemodtager var der et pligtsforhold. Den systematiske gennemgang af den trykte danske domspraksis siden 1800 gav Lassens håndbog dens særlige karakter af en autoritativ fremstilling af gældende ret, næsten lige så meget som en lov. Lassen havde i sin retsvidenskab bundet i retspraksis stor indflydelse fra England i modsætning til den tyske *pandektividenskab* som tog udgangspunkt i romerske retskilder.
- *Viggo Bentzon*: Bentzon understregede dobbeltheden i retsbegrebet, der var en følge af, at modstående hensyn måtte tilgodeses: På den ene side kravet om fasthed og regelmæssighed, på den anden side hensynet til det hensigtsmæssige for hvert enkelt individuelt tilfælde. Derfor bogen *Skøn og Regel*.

75: Love og sædvane 1849-50

- F.C. Bornemann: Foredrag over den alm. Rets og Statslære
- Baggrund: den nye studieretning på KU. Lovgivning kan forberede fremtidig udvikling, men kan ikke frembringe retstilstanden i sin totalitet eller omskabe den.

78: Den juridiske begrebshimmel 1884

- Rudolph von Ihering
- Mente at loven var blevet alt for kompliceret de juridiske begreber skamferet af juristerne så de blev selvmodsigende. Man skulle lade loven og ikke overfortolke den til alt muligt og koncentrere sig om hvad rettens formål var.
- Måske fordi der skulle for meget fortolkning til for at få juraen til at passe nu med kodificering og gamle love.

Strafferetten i det 19. Århundrede

- Der kom nye straffelovbøger som *Code Pénal* 1810 og den bayerske lovbog 1813.
- Typisk for de nye kodificerede straffelove var en indledning – en almindelig del – som indeholdt de almindelige grundsætninger, hvorpå straffelovgivningen hvilede, og en speciel del, hvori de enkelte forbrydelser var opregnet. Disse straffelove var ikke udtømmende, men suppleredes af anden lovgivning, først og fremmest politilovgivning.
- Det var ved Anders Sandøe Ørsted udarbejde forordninger at der blev rådet bod på nogle af DL mest indlysende mangler. Forordninger: 1833 legemsfornærmelser, 1840 tyveri og bedrageri, 1840 falsk vidnesbyrd, 1841 brandstiftelse.
- 1866 gennemførtes en ny dansk straffelovbog som holdt til 1933. Den byggede som de fleste samtidige straffelovbøger på et gengældelsessynpunkt i den forstand, at forbryderens skyld danner grundlaget for straffen.
- Frantz von Liszt: specialpræventive domme deles i tre kategorier: afskrækkende, forbedrende eller uskadeliggørende.
- Den moderne skole: søgte en individualisering af kriminalretten.
- Goos tilhørte den klassiske skole: han stillede gengældelse og generalpræventionen op som en ledende straffemål. At bøje forbryderens karakter til lydighed mod loven. Den moderne skole betonede i langt højere grad specialpræventionen.
- Ny lov i 1933. Der blev forsøgt lovændring først ved Goos som kommissionsformand, men han var ikke fuld af nye forslag og senere kom Carl Torp der lavede en betænkning som førte frem til en ny straffelov i 1933. Den gav større mulighed for individualitet i straffesager, afskaffelse af dødsstraf.
- Siden 1970'erne er reglerne om særbehandling i det store og hele afskaffet, således at man er tilbagevendt til klassicismen i strafferetten. Der er sket en afkriminalisering på nogle områder som pornografi, og en tendens til lavere straffe.

Retsplejereformen

- I hele Europa ønskede man efter den franske revolution at reformere straffeprocessen. Danmark fik indflydelse både fra Frankrig og Tyskland.
- I 1800 indførtes den inkvisitionsproces hvor dommeren havde en aktiv rolle i opklaringen af sagen, og ikke bare overlod det til anklager og forsvarer. Dette betød højere opklaringsprocent.
- Anders Sandøe Ørsted stillede sig afvisende overfor juryinstitutionen, offentligheds- og mundtlighedsprincipperne for straffeprocessen.
- I 1916 fik Danmark sin retsplejelov, efter lange procedurer med mange kommissioner.
- Heri lå bl.a. en nævningeinstitution.

Den offentlige ret

- Forvaltningsretten har fået stadig stigende betydning i takt med den offentlige sektors vækst.
- Sene enevældes mål var en centralisering af forvaltningen, væk fra de lokale myndigheder.
- I 1848 indførtes ministerialsystemet i Danmark, det skete samtidigt med indførelse af en ny forfatning.
- Samtidig med oprettelsen af ministerialsystemet gennemførtes også magtfordelingen og domstolenes prøvelse af forvaltningens afgørelser. Tendensen gik i retning af det, vi plejer at kalde for retsstaten.
- I Danmark fik forvaltningsretten ikke en selvstændig plads i retsvidenskaben før sent. Måske fordi vi ikke havde en forvaltningsdomstol som i Frankrig som spillede en afgørende rolle i forvaltningsjurisdiktionen.
- Magtfordrejning: om en forvaltningsafgørelses ugyldighed på grund af ulovligt formål.

Arbejdsret og socialret

- Regler om lønarbejde har man haft langt tilbage i tiden, og ikke på grund af industrialiseringen.
- 1683 DL 3-19: først og fremmest om tyende. Der var arbejdspligt, hvis man ikke arbejdede var man landstryger.
- 1849 Grundloven med 1854 tyendeloven: Der kom kontraktfrihed mellem arbejdsgiver og ansat, men der var stadig revselsesret og man skulle have en skudsmålsgang "slavepas" som man skulle vise frem når man skulle ansættes.
- 1921 medhjælperloven: som var en forbedring for folk som arbejdede i andres husholdning.
- 1910 Arbejdsretten oprettet som en permanent voldgiftsret.
- Socialret: I 1891 fik det offentlige fattigvæsen et nyt grundlag, alderspensionen indførtes i 1891, arbejdsulykkesforsikring indførtes og i 1892 en sygekasseordning. Dette efter Bismarck's socialreformer i Preussen.

Besættelse og retsopgør

- Under besættelsen beholdt Danmark sine love uden nazificering. Dog var der nogle nye straffelove for handlinger rettet mod besættelsesmagten som sabotage og propaganda.
- Efter besættelsen gennemførtes et retsopgør mod de såkaldte landssvigere, og i den forbindelse idømtes næsten 14.000 personer en fængselsstraf. 78 blev dømt til døden og 46 blev henrettet.
- Kollaborationspolitikere turde ikke stå ved ansvaret for denne politik og dens konsekvenser og derfor mange problemer.

81: Straffelovstillægget

- "Straffelovstillægget" kriminaliserede en række handlinger begået under besættelsen. Med minimums fængsel i 4 år, dog var det normale kun 2 år. Den §10 kunne den som havde ladet sig hverve til tysk krigstjeneste straffes. Dermed var frikorps Danmark et særligt sag da der på en måde lå accept fra den danske regerings side.

82: Frikorpsdommen

- Spørgsmålet om den danske regering billigede frikorpsset når de siger at det er enhver tilladt at tage del i korpset. Byretten mener ja, landsretten og højesteret mener nej.

2 Jus commune og europæisk retsenhed

- Jus commune er betegnelsen for den fælles retsopfattelse på grundlag af romerret, kanonisk ret og naturret, som beherskede Europa indtil omkring 1800.
- Tanken om en art ny europæisk jus commune synes især at have fundet grobund i Tyskland, der jo også var det land, som længst beholdt sin retsvidenskabelige tradition baseret på romerretten.
- I det delte Tyskland gjaldt to forskellige retssystemer. Vesttyskland havde en borgerlig lovbog (BGB Bürgerliches Gesetzbuch) fra 1900. Ved genforeningen har gælder BGB nu i hele Tyskland.

- Det var i virkelighed på mange måder pandektvidenskaben og ikke romerretten, som formidlede den europæiske retstradition.